

Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՏԵՍՈՒՋԸ

Իննիսունամեակի մը պատմութիւնը ունի Ս. Աթոռի ժողովրդային Ս. Թարգմանչաց Վարժարանը: Այդ իննիսունամեակէն 1929-ը թուական մըն է, ուր այդ հաստատութիւնը Ֆոր Ժաղկումով մը կը ներկայանայ Երուսաղէմի հայոց պատմութեան մէջ:

Դուրեան պատրիարքին օրերուն Ս. Յակոբէն ներս վանական կրթական վերագարթիւմին յարակցաբար, Ս. Աթոռի ծախքով կը կառուցուէր հոյակապ և արդիական վարժարան մը (1928) որ յետոյ կը բացուէր 1929 ին — վերատեսչութեամբ Տ. Մեսրոպ Սպա. Նշանեանի, 250-ի մօտ երկսեռ աշակերտներով, մանկապարտէզի չորս, և նախակրթարանի չորս սկզբնական դասարաններով:

Այս բացումէն տարի մը ետք վարժարանի տեսչութիւնը կը յանձնուի Տ. Կիւրեղ վրդ. Իսրայէլեանի որ այդ շրջանին Ս. Յակոբի երկտասարդ վանականութեան ամենէն աշխուժ ուժն էր, օժտուած եւրոպական բարձրագոյն կրթութեամբ և թրծուած տասնեւհինգ տարիներու տեսչական և ուսուցչական փորձառութեամբ, Կալկաթայի, Եգիպտոսի և Երուսաղէմի Հայ վարժարաններէն ներս:

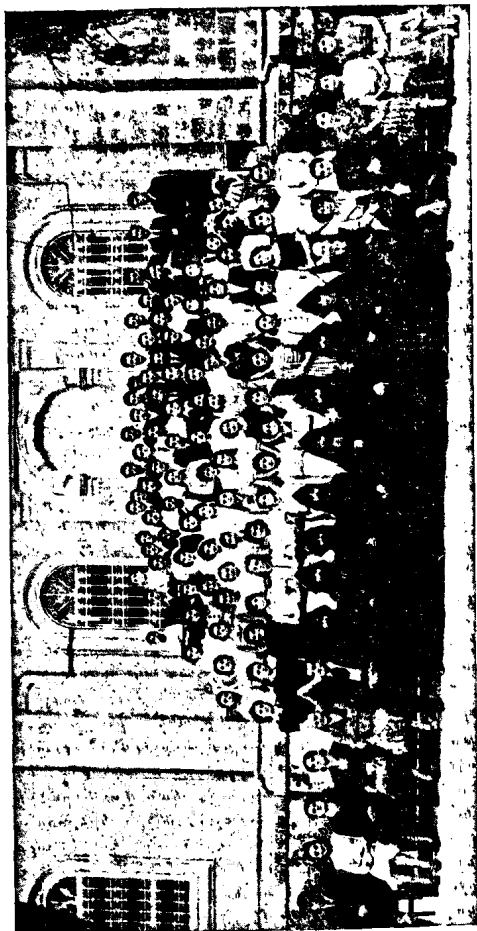
Այդ օրերուն՝ Ս. Թարգմանչաց Վարժարանը ինքզինք կը գտնէր կրթական նոր պահանջներու առջեւ, Պաղեստինի բրիտանական հոգաւարութիւնը կերպարանափոխած էր երկրին կրթական դրութիւնը Եւրոպական դաստիարակութեան առաւելութիւններով: Եթէ Թարգմանչացը պիտի կրնար լաւագոյն օգտակար ըլլալ իր աշակերտներուն, անհրաժեշտ էր որ հատորդ ըլլար այդ նորութիւններուն, ու ասով նաեւ Թարգմանչացէն շրջանաւարտ Հայրդղին առանց ընկրկումի կարենար շարունակել իր ուսումնական ընթացքը օտար բարձրագոյն վարժարաններէն ներս:

Այս տուեալներու տակ տեսչական այս նոր փոփոխութիւնը յանձին Տ. Կիւրեղ վարդապետի, յարմարագոյն ընտրութիւնը կ'ըլլար լաւագոյնս գոհացում

տալու անհրաժեշտ կրթական այս նոր պահանջներուն: Իրաւ այ մենք աշակերտներս կ'զգայինք թէ նոր Տեսչին հետ ամէն օր բան մը կը նորոգուէր մեր վարժարանէն ներս, որով Թարգմանչացը կը դադրէր այլեւս ըլլալէ թրջական գերիշխանութեան օրերու մնացորդ խեղճ հաստատութիւնը ու կը վերածուէր արդիական վարժարանի մը: Նոր փոփոխութիւններու ենթարկուեցաւ Մանկապարտէզի մանկավարժական զբոսութիւնը ըստ Ֆլոպէնտեան ծրագրի, այս ուղղութեամբ ոչ մէկ ջանք խնայուեցաւ նոր տեսչին կողմէն որ յետագայ տարիներուն նախակրթարանի շրջանաւարտ սանուհիներէն, Մանկապարտէզի ուսուցչութեան տրամագիծները, իրենց պաշտօնավարութեան ընթացքին, հետեւին նաեւ Մանկավարժական ընթացքի Անգլիական հաստատութիւններու մէջ: Յաջորդաբար նախակրթարանի դասարանները բարձրացան չորսէն՝ վեցի, նոյն համեմատութեամբ խրատացնելով նաեւ դասացանկերը և անոնց հարկաւոր ուսուցիչները: Ու 1932-ին, Ամալիքի կոնգրէսին Ս. Թարգմանչաց Վարժարանը հրաւիրեց իր շրջանաւարտներու առաջին երկսեռ հունձքը, որոնք յաջողութեամբ շարունակեցին իրենց ուսման ընթացքը Երուսաղէմի օտար երկրորդական վարժարաններէն ներս:

Այնուհետեւ՝ ալ ի կասեցաւ Տեսուչ Տ. Կիւրեղ վրդ. ի անհկուն կամքին մղումով ուսման մակարդակի այս յառաջիկայացքը, այնքան որ իր տեսչութեան վերջին չորս տարիներուն մեր տղաքը Ս. Թարգմանչաց Վարժարանէն վկայուելէ ետք, կրնային դուրսը եւրոպական բարձրագոյն վարժարաններուն աշակերտիլ, սկսելով ուղղակի երկրորդական վարժարաններու առաջին ու յառաջակէմները երկրորդ դասարանէն իսկ ազդիկներ մինչեւ երրորդ դասարանէն: Իրմով ուրեմն՝ Ս. Թ. նախակրթարանը աւելումով նախակրթարան մը, իսկականին մէջ՝ եղաւ աւելին:

Նոյն եռանդով ու աշխրջութեամբ Տ. Կիւրեղ վրդ. բծախնդիր էր վարժարանի կարգապահութեան ու տղոց վարք ու բարքին: Ինք՝ սրբակրօն ու տղոց վարք ու բարք տէրը իր գործին ու սիրով փարած անձ, չէր կրնար շինած ըլլալ իր անձին պատ-

Ամեն Տ. Կիւրեղ Ս. Պատմի Տնօրէն Ս. Սարգսյանի հետ
կոլեկտիւ առջի իր. քաղաքի ընթացակարգներու եւ ուսուցչութեան խմբակարգը :

կատանքը ուսուցչական ու աշակերտական շարքերէն ներս: Տարիներու մեր աշակերտութեան ընթացքին հազիւ կարելի ըլլայ նշել ուսուցչներու քանի մը բացակայութիւն իրենց դասերէն, միմիայն ֆիզիքական անհանգստութեան պատճառներով: Ուսուցչի թէ աշակերտ, կ'ըզայինք որ մեր քայլերը պէտք էր ըլլային չափուած վարժարանէն ներս, կամ դուրս: Զարմանք աղդելու չափ մեր աշակերտական միտքերուն, ան ամենահաս ներկան էր այն բոլոր պահներուն, ուր աշակերտը կրնար ունենալ զանցադուրեման մը փորձութիւնը: Իր անձը չքացումն էր բոլոր շարիքներուն, պարագայ մը՝ որ շատ ցցուն ապացոյցը ըլլայ անոր, անոնք որ կը ճանչնան մեր վանքի շրջափակն ու անոր տղաքը, գիտեն թէ անկարելի ըլլալու չափ դժուարութիւն մը պիտի ըլլար հասարակաց ոտքի կոխան թարգմանչացի ու գրագարանի շրջափակը ծաղկեցնել ճառ ու ծաղկով: Լիարկա սակայն իրականութիւն մըն էր իր օրերուն, «ու գարմանալին» այդ ծաղկումը աշխատութեամբը այն տղոց, որոնք իրենց տարիքին բերումով միտումն ունին աւելի փրճացնելու, ազդեցութիւն բնագոյն: Ամէն երեկոյ խոն էր Տեսուչ Հայրսուրբը ցնցուղը ձեռքին, ու ժպտը երեսին, ու հոն էին վարժարանի տղաքը, կատակով ու ծիծաղով մասնակցելու այն աշխատանքին որ շինարար կարգի պիտի վերածար հակառակին միտող իրենց տղայական քնադէները: Վարժարանէն ներս մարզական կեանքի զգալի պոկաւը փորձեց դարմանել ըսկտութեան խումբերու կազմակերպումովը: Այդ փորձը լաւագոյն աղիւնքը տուաւ մանաւանդ իր տեսչութեան վերջին, հինգ տարիներուն, երբ անգլիական քանակի ԿՈՇ Հ միութեան տեղւոյն մասնաճիւղը, իր դիմումին վրայ տրամադրեց 5-6 սպորտաշինչներու կանոններ, որոնց հակոգութեան փակ կազմակերպուեցաւ վարժարանի Արարատ 16րդ խումբը, հարիւրի մօտ աշակերտներու մասնակցութեամբ, որոնք շարաթիւ քանի մը պահ իրենց արեւկուրդէն պիտի յատկացնէին սկստութեան դաստիարակութեան ու այդ կեանքին յատուկ գանազան արշաւներու:

Հաւատացեալ ու ջերմեռանդն հոգի,

իր աշխատանքին մաս կազմեց այդ ոգիին փոխանցումը աշակերտութեան. իր օրերուն նորութիւնը եղաւ աշակերտական շարքերուն ներկայութիւնը կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն մայրավանքէն ներս կամ դուրս գանազան սրբատեղիներուն մէջ, թէ տղոց հոգեւոր շինութեան և թէ հանդէսներու փառաճերման դիտումներով: Մասնաւոր սէր ունէր աշակերտական ուխտագնացութիւններու խաչվանքներով ու դրօշներով ու հոգեւոր երգերու ցնծութեամբ մինչեւ հեռաւոր արբավայրերը Թիֆլիզէ մի, Աստուածամօր գերեզմանին, Համբարձման ու Բեթանիայի, իւրաքանչիւրը իր տանին: Ամէն առտու ներկայ պիտի ըլլար զըզորացական աղօթքի պահներուն, որոնց յաջոր-

Կիրեղ վրդ. Իսթայեկեան

դող քառորդ մը ժամը յատկացուած կ'ըլլար բարոյախօսականներու աշակերտին վարմունքին շուրջ եկեղեցիէն ներս (յաւրակցարար զանազան ծխական պահներու), զպրօցէն, տունէն և կամ զբոսաժարէն ներս, նշխով բոլոր անպատշաճութիւնները, որոնք չէին վրիպեր իր շատ սրտեան նը՝ կատողութենէն:

Նկատեցրեալն կը նկատենք յիշել նաեւ Տ. Կիրեղ վրդ. ի օրով վարժարանի յառաջխաղացքը թիւադրող հետեւեալ պարագաները: Երբ ան տեսչութիւնը կ'ըստանձնէր վարժարանի ուսուցչութեան թիւը հալիւ 6-ի կը հասնէր: Յաջորդող երկու տարիներուն այդ թիւը բարձրացած է 19-ի, և այդպէս շարունակած ամբողջ իր շրջանին: Իսկ աշակերտութեան թիւը մինչեւ

1939 թարձրացած է 250-էն 600-ի, Այստեղ նկատելի պարագան է 1930 և 1931 տարիներու աշակերտական թիւերու յանկարծական ոտուձները արդիւնք այն աշխատանքին որ տարաւ կիւրեղ վրդ. շրջիւով առնէ պուն, Ս. Թարգմանչաց կրթական փարախէն ներս տմփոփելու համար այն բոլոր Հայ աշակերտները, որոնք իրենց ծնողներուն աշխուշոյ նկատուձներուն պատճառաւ, զրկուած հայկական նախակրթութենէ մը, ենթակայ կը մնային օտար վարժարաններու օտարացուցիչ դաստիարակութեան: Մասնաւորապէս Երուսաղէմացի Հայերու մէջ ընդանրացած այս սովորութիւնը չէզոքացուց յամառ հետապնդումով: Իր ուշագրութիւնէն չի վրիպեցան նաեւ այն կարգ մը Հայ ուսանողները որոնց վերադարձը օտար վարժարաններէն զէպի Հայկականը կարելի չեղաւ յառաջացած տարիքի կամ ուսման պատճառաւ, անոնց համար յաջողեցաւ նոյն այդ վարժարաններէն ներս հաստատել Հայերէնի և կրօնագիտութեան պահեր, որոնց դասաւանդութիւնը ինք ըստանձնեց մինչեւ 1939 թուականը:

Իսկ Ս. Թարգմանչաց վարժարանի տեսութեան իր տասը տարիներուն Տ. կիւրեղ վրդ. մեր ժողովուրդին տուաւ 120-ի օտո երկսեռ շրջանաւարտներ, որոնք մեկնեցան այդ յարկէն իրենց հոգիին մէջ խորունկ պաշտամունքը իրենց կրօնքին ու ժողովուրդին, ու նաեւ խանդավառ սիրովը այն անձին որ այդ պաշտամունքին անխնշ աշխատաւորը եղաւ: Այդ սէրը արդարեւ զոյգն ու շատ բնական փոխարինումն էր այն սիրոյն որ ինք ունեցաւ նահատակուած ժողովուրդի մը ամէն մէկ բնկորին նրկատմամբ որոնք կուգային լեցնել Ս. Թարգմանչաց վարժարանը: Ի՞ր ժողովուրդին սէրը, իր խորագոյն ու մեծ սէրը, այն որ իր բնաշխարհին ու ընտանեկան յարկին բոլոր քաղցրութիւններուն հակառակ քաշեր էր զինքը հեռաւոր Հնդկաստանէ մինչեւ Եգիպտոս, ու մինչեւ Ս. Քաղաք, այնուհետեւ հոն մերկանալու համար բոլոր աշխարհակիր ցանկութիւնները և հպնեւու սուրբ պատմունքները կրօնաւորութեան ու իր ժողովուրդին ծառայութեան, տարտըղեւած անապատներու ամայքին, Քէմբերու կամ որբանոցներու թշուառութեան և կամ վարժարանի մը շրջապաններուն մէջ: Ահա ինչ որ եղաւ շատ բնական բըղ-

խումը իր ազնուական ու բարի հոգիին, երբ մինչեւ հեռաւոր արեւելքի անկիւնները արձագանգեց իր ժողովուրդի մեծ նահատակութեան ահաւոր գոյժը: Կրօնական թէ ազգային մեծ առաքելութեան մը ըստ պատահին էր ինք այլեւս, այդ գիտակցութիւնը, ահա որ իր մէջ կերտեր էր եկեղեցականը օժուել սրբակրօն լրջութեամբ, աննահանջ վանքատիրութեամբ ու ժողովուրդափրութեամբ:

Հագիւ սկսեք էինք ըմբռնել զինքը իր առաքելութիւններուն ընդմէջէն, մեր աշակերտական օրերու բարի ու միամիտ սէրը: Հագիւ սկսեք էր վերածնունդ իր իսկական իմաստին, ահ այլեւս կը հեռանար իր սիրելի հաստատութենէն ու սաներէն, կանչուած ըլլալով Ս. Յակոբէն ներս աւելի մեծ ծառայութեան մը, նախ իրբեւ լուստարարապետ (1939) և ապա իրբեւ պատրարք Երուսաղէմի Ս. Աթոռին (1944):

Անկէ վերջ անկառոյց հետեցեանք իր քայլերուն, խորունկ վստահութեամբ թէ անձնուրաց նուիրումի իր հոգին շատ աւելիով պիտի բեղմնաւորէր մեր եկեղեցական աթոռներէն ամենէն չքեղին վրայ, նոյնիսկ ընդմէջէն աւերին ու արածութեան՝ որոնք իր պատրարքութեան առաջին օրերուն հետ սկսեք էին վստահել Հայ Երուսաղէմի ապագայութիւնը: Աւ մենք նորէն գտանք զինքը իրբեւ նոյն արի ու անվկանջ հոգին որ յամառ անձնուրացութեամբ պիտի նետուէր կրակի ու ոռւմբերու տեղատարափին տակ՝ անթառամ փրկելու՝ ինչ որ կրնար մեր ինի փառքերու վերջին մնացորդէն: Իր պատրարքութեան չորս տարիներու ընթացքին խուժող բոլոր աղէտներուն գիմաց մենք միշտ ալ ունեցանք իր անձին անվկանջ ու իմաստուն պատուարը, մինչեւ որ ինք ալ ինկաւ վստահարեկ ու քայքայուած մարմնով, իրբեւ մեծագոյն զոհը Հայ Երուսաղէմի ճգնաժամային մաքառումին:

* * *

Ձէինք խաբուած մեր աշակերտական ակնկալուց սպասումին մէջ, կից գծախառտարներ վերջ իր յաւիտենական հանգիստին պիտի առաջնորդէինք մեր սիրելի Տեսուչ Հայրօրրը իրբեւ Հերոս Պատրիարք Երուսաղէմի Ս. Աթոռին:

Երկնային մխիթարութիւն քու անունը, բազ հոգիին մեր թանկագին Սրբազան Հայր:

Գ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ